

ΤΟ 1821 ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
Κ. ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑ

Κύριε Ὑπουργέ, Κυρίες καὶ Κύριοι.

Τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ πρωτεργάτης στὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους. Αὐτὸ τὸ σήκωσε ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν γιὰ νὰ τὸ φέρῃ στὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτοτέλειαν. Καὶ σ' αὐτὸ πρέπει νὰ τονιστοῦν ὕμνοι καὶ δοξαστικά. Ἐπεσε σὲ βαρεῖα δουλεία τὸ Ἕθνος· ἡ πνευματικὴ του ἡγεσία, φεύγοντας τὸ χατζάρι τῶν ὀρδῶν τοῦ Πορθητῆ, πῆρε τοὺς δρόμους πρὸς τὴν Δύσιν. Μὰ ἡ τεράστια πνευματικὴ παράδοσις τῆς φυλῆς οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν ἔπαυσε νὰ φωσφορίζῃ πάνω στὴν καταματωμένην καὶ ἔρημην γῆν.

Σὲ μιὰν ὑποσημείωσιν τῶν «Σχεδιασμάτων» τοῦ Ματθαίου Παρανίκα, βρίσκομε αὐτὴν τὴν ἐκπληκτικὴν περικοπὴν: «Δαυὶδ δὲ ὁ Χυτράιος, περιηγητὴς κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα ὑπερμεσοῦσαν, ἠὺφράνθη εὐρῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις τόποις ἀνδρας λογίους καὶ εὐσεβεῖς: «Ἠὺφράνθης, εἶπεν αὐτῷ ὁ αἰοίδιμος Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' ὅτι καὶ ἔτι σώζονται ἄνδρες τὴν ἀγίαν Τριάδα καὶ ἐννοοῦντες καὶ γινώσκοντες ἐν τόποις τοιούτοις καὶ δόξαν ἔχοντες εὐσεβῆ. Ἰσθι δὲ περὶ τούτου, ὅτι εἰ καὶ δουλεῖα τὸ Γένος ἡμῶν ὑπέπεσεν, ἀλλ' ἀσεβείας ἀνένευσε καὶ μέλει κηρύττον τὴν εὐσέβειαν».

Δὲν εἶχε στεγνώσει, καλὰ-καλὰ, τὸ αἷμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Βασιλίδος, πὺν ἐγράφησαν αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος θὰ μᾶς ἐξηγήσῃ αὐτὸ τὸ φαινόμενον (εἰς τὸ «περὶ γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης») σ' αὐτὴν τὴν περικοπὴν: «τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος (καὶ οὕτω διακειμένης) δὲν ἔπαυσεν ἐκφέρειν ὡς ἀραιὰς τινας ἐπιφυλλίδας καὶ ἄνθη μικρά, πεπαιδευμένους Ἑλληνας, οἵτινες διετήρησαν ἀδιάκοπον τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς παιδείας τὴν συνέχειαν, θεραπεύοντες ὅσον ἠδύναντο τοῦ ἔθνους τὴν δυστυχίαν, ὡς φανήσεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, ὅταν συγγραφῇ ὑπ' ἀνδρὸς Ἑλληνοῦ καταγράψαντος

ἐπιμελῶς ὅλων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν γενομένων συγγραφέων τὰ ἐλληνικά συντάγματα τυπωμένα καὶ ἀτύπωτα».

Τέτοια ἱστορία περιμένει ἀκόμα τὸν συγγραφέα της, τὰ «τυπωνένα μένον» ἀνερμήνευτα, καὶ ὅσον γιὰ τ' «ἀτύπωτα» πολὺ φοβᾶμαι πὼς τὰ περισσότερα θὰ ἔχουν ἐξαφανισθῇ. Ἀντὶ ὅμως τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, ἐνώπιόν μας «πρόκειται» τὸ κολοσσαῖον καὶ περίλαμπρον ἀποτέλεσμα τῆς ἀκτινοβολίας τῆς μεγάλης πνευματικῆς μας παραδόσεως καὶ τῶν ἄξιων συνεχιστῶν της στὰ δύσκολα χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἡ ἀπολύτρωσις τῆς φυλῆς ἀπὸ τὸν βαρὺν ζυγόν, τὸ θαυμαστὸν αὐτὸ ἔργον μιλεῖ πιδ ἄμεσα κι' ἄπειρα πιδ εὐγλωττα, μὲ τὸν οὐσιαστικὸν τρόπον καὶ μὲ τὸν ὄγκον τῆς πραγματικότητος, γιὰ τὴν καταβολὴν τοῦ πνεύματος.

Ἡ πνευματικὴ λειτουργία εἶχε συγκεντρωθῇ, στὰ δύσκολα χρόνια τῆς σκλαβιάς μας, κάτω ἀπὸ τὸ θόλον τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ πρώτη φορὰ ἴσως, στὴν ἱστορίαν τῶν Λαῶν παρουσιάστηκε, μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ ὑπέροχον αὐτὸ θέαμα, ὅτι ὄχι μόνο δὲν ἐστάθηκε ἀντιδραστικὴ στὴν πρόοδον τῶν φώτων, ἀλλὰ κράτησε ψηλὰ τὴ σωτήρια λαμπάδα τους. Δὲν περιορίστηκε νὰ γίνῃ μόνον ψυχρὸς καὶ συντηρητικὸς θεματοφύλακας τῆς ἀθάνατης Ἑλληνικῆς Παιδείας, μὰ ἐδούλεψε ὅσον μποροῦσε νὰ τὴν ἐξαπλώσῃ στὸ ἔθνος, προσδοκῶντας ἀπ' αὐτὴν τὴν Ἀνάστασίν του. Στάθηκε τεράστια ἡ πρωτοβουλία τῆς Ἐκκλησίας κι' ἡ ἐπιβλητικὴ ἐνίσχυσις ποὺ ἔδωσε σ' αὐτὴ τὴν σωτήριαν κατεύθυνσιν. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἦτανε καὶ καὶ ἄλλο: Ὅτι ὁ ἱερωμένος κι' ὁ δάσκαλος, ὁ ἐθνικὸς παιδαγωγός, πραγματοποιήθηκε συχνὰ σ' ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

*

Ὅταν ὁ Μωάμεθ ὁ Β' παρέδωσε τὴν ἀσημένιαν ποιμαντικὴν ράβδον στὸν πρῶτον πατριάρχη τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὸ πάριμο τῆς Πόλης, γύρω του συγκεντρώθηκαν τὰ λείψανα τῆς Βυζαντινῆς παιδείας καὶ τ' ἀπομεινάκια τοῦ μεγαλείου τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Μέσα σὲ λιγώτερο ἀπὸ πενήντα χρόνια, κατὰ τὰ τέλη τοῦ δέκατου πέμπτου πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ δέκατου ἑκτοῦ αἰῶνα, στὴν ἀκούραστην κυνέλην τοῦ Φαναρίου, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὅπου ἐγκατεστάθηκε ὀριστικὰ τὸ Πατριαρχεῖον, βομ-

βοῦσαν οἱ πυρῆνες τῆς μεταβυζαντινῆς πνευματικῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Ἑθνους, πὸν συναποτέλεσαν οἱ ἐκ περάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μαζεμένοι λόγιοι ρασοφόροι καὶ κοσμικοί. Ἐφθάναν ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Μοριὰν κι' ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἀπὸ τὴν Ἑπειρον, ἀπὸ τὴ Μικρασίαν κι' ἀπὸ τὴν Κρήτην, τὰ πιδ καλλιεργημένα στοιχεῖα τοῦ Ἑθνους, γιὰ ν' ἀγωνισθοῦν στὸν στίβον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γλιστρήσουν σ' αὐτὴν τὴν διοικητικὴν μηχανὴν τοῦ κατακτητοῦ.

Γιατί, ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡμέραν κιόλας πὸν ἐμπῆκε στὴν Πόλιν, ἤρχισε νὰ παίρνῃ στὴν ὑπηρεσίαν του, πρὸ πάντων γιὰ τὰς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς ξένους διπλωμάτες, Ἑλληνας «Γραμματικούς», ἐπειδὴ καὶ πείρα κ' εὐστροφία εἶχανε μεγαλύτερη κ' ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἦτανε πιδ κατάλληλη γιὰ διπλωματικὰς ἐκφράσεις κι' ἀποχρώσεις. Γι' αὐτὸ τὰ ἐξωτερικὰ ἔγγραφα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ κάμποσον καιρόν, ἐγράφοντο ἐλληνικά. Αὐτὰ ὅλα ἐκάμανε τοὺς εὐπόρους στὴν Πόλιν καὶ στὶς ἐπαρχίες, νὰ καλλιεργοῦν, ὅπως μποροῦσαν, τὰ γράμματα, νὰ συντηροῦν τὴν πνευματικὴν παράδοσιν, ἄλλοι, παίρνοντας τὸ μοναχικὸν σχῆμα, γιὰ νὰ γίνουν δάσκαλοι στὰ μοναστήρια κ' ὕστερα δεσποτάδες, πὸν θὰ φτειάξουν σχολεῖα στὶς ἐπαρχίες τους, κι' ἄλλοι μένοντας κοσμικοί, θὰ γίνουν γιατροί, θ' ἀποκτήσουν σχέσεις καὶ θ' ἀνακατωθοῦν ὅχι μόνον στὶς δουλειὲς τοῦ Πατριαρχείου, σὰν Μεγάλοι Δογοθέται καὶ «Ὀφφικιάλιοι» τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ στὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν τοῦ Δυνάστου, στὴν ἀρχὴν σὰν δραγομάνοι, ἔπειτα σὰν μυστικὸς σύμβουλοι καὶ τέλος σὰν Ἡγεμόνες στὶς παραδουνάβιες χῶρες, «εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ὁποίων, ἀναμνησκούσας τὴν τοῦ Περιάνδρου — γράφει ὁ Παράνικας — ὡς περὶ κέντρα συνείρχοντο, ἐν τοῖς τελευταίοις μάλιστα, οἱ φυνγάδες τοῦ Ἑθνους, οἱ ἀναμορφωταὶ καὶ μύσται τῆς τότε ἀναγεννωμένης παιδείας».

Τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ δουλωμένου Γένους καὶ τῆς προετοιμασίας του γιὰ τὴν ἀπολύτρωσιν, θὰ βροῦμε, στὴ Σχολὴν τοῦ Πατριαρχείου, αὐτή, πὸν δίκαια θὰ ὀνομασθῇ «Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ» καὶ πὸν ἕνας ἀπὸ τοὺς λαμπροὺς μαθητάς

της, ὁ Καντεμύρης, θ' ἀποκαλέσῃ «Ἀκαδημία». Μέσα σὺν κατακλυσμὸν ποὺ εἶχε βουλιάξει τὸ Ἔθνος, αὐτὴ ἐστάθηκε ἀληθινὴ κιβωτὸς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας, τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, φωτεινὸν σημεῖον ἄμεσης ἐπαφῆς τῶν πνευμάτων πρὸς τὰ μεγάλα μνημεῖα τῆς αἰωνόβιας ἐθνικῆς παραδόσεως, ποὺ ἀναρρίπιζε καὶ συντηροῦσε τὸ αἶσθημα τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπέναντι καὶ τοῦ κατακτητοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν, ποὺ εἶχε ὑποδουλώσει. Αὐτὸ τὸ αἶσθημα εἶναι ἀπὸ τὰ πρωταρχικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐθνικοῦ μας ξεσηκωμοῦ.

Ἀπὸ τὸν θρυλικὸν γέροντα Ματθαῖον Καμαριώτην, ποὺ φέρεται πρῶτος Σχολάρχος, μετὰ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης ὡς τὸν Κούμα, τὸν Θεσσαλόν, ποὺ ἀνέβηκε στὴν σχολαρχικὴν ἔδραν σὺν παραμονῇ τοῦ ἀγῶνα, τῷ 1813, πόσαι δυνατὰ φυσιογνωμίαι δὲν ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Μεγάλην αὐτὴν Σχολήν. Ὁ Μανουὴλ ὁ Κορίνθιος, ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας τῆς ὀρθοδοξίας, θεολόγος δεινός, συγγραφέας ἀκολονθιδίων καὶ Κανόνων πρὸς ἀγίους καὶ μάρτυρας τῆς πίστεως, ὁ Ἀθηναῖος Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς (1626) ποὺ εἶχε σπουδάσει φιλοσοφίαν καὶ δὲν τοῦ βγαίνει κανεὶς στὰ προβλήματα τῆς γνώσεως, ἀλλὰ καὶ στὰς θεολογικὰς συζητήσεις, ὅπως φάνηκε στὴν ἀντίκρουσίν του σὺν Σωφρόνιον Πουζάσκιν, «ρέκτορα» τῆς Σχολῆς τοῦ Κιέβου, ὁ Ἰάκωβος Μάνος, ὁ Ἀργεῖος (1721) φιλόσοφος καὶ θεολόγος, ὁ Ἰωάννης ὁ Δέσβιος περιπατητικὸς φιλόσοφος καὶ μέγας πριμικήριος, ὁ Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος (1752), σπουδαῖος γραμματικὸς καὶ συγγραφεὺς τοῦ περιφήμου «Σπλάγχχνον Γραμματικῆς», πραγματείας περὶ τῶν μορίων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ὁ Κριτίας ἀπὸ τὴν Προῦσαν «ρήτωρ γλαφυρώτατος, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Τουρκικῆς διαλέκτου, μεταφραστὴς τῆς Λογικῆς τοῦ Κορυδαλλεὺς εἰς τὴν τῶν ὀθωμανῶν διάλεκτον», ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Σύντομα ἡ σχολὴ αὐτὴ ἀπέκτησεν ἀνταγωνίστριαν, σὺν ἀγιοταφικὸν μετόχι, μὲ χρήματα τοῦ Μανολάκη, ἐνὸς πλουσίου ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὅπου ἐσχολάρχησεν ὁ γιατροφιλόσοφος Ἀλέξανδρος ὁ Μανροκορδάτος (1665), συγγραφεὺς τοῦ πρώτου ἐπιστημονικοῦ βιβλίου «περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος», Δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐπιστήμη ποὺ καλλιεργεῖται στὴν Πόλη. Ἀργότερα

ὁ Χρῦσανθος ὁ Νοταρᾶς (1710), ὁ μετέπειτα πατριάρχης τῆς Ἱερουσαλὴμ, θὰ ἐκδώσῃ Ἀστρονομίαν καὶ θὰ ιδρύσῃ ἀστεροσκοπεῖον στὸν Γαλατᾶν. Καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Ἀργυράμμος θὰ καταγίγῃ στὴν βοτανικὴν, θὰ ὀργανώσῃ βοτανικὸν κήπον καὶ θὰ συντάξῃ βοτανικὸν λεξικόν. Στὶς παραμονὲς τοῦ μεγάλου αἰῶνα ἡ Πόλις «ἔβριθεν ἀνδρῶν πολυμαθῶν — γράφει ὁ Παρανίκας — ταύτην ἐκάλλυνον Ἡγεμόνες, Ἀρχιερεῖς, πεπαιδευμένοι ἄρχοντες, πλοῦτον κεκτημένοι πολλὴν οὐ τὸν τυχόντα μαθήσεως καὶ κρίσιν αὐστηράν. Περιγηγητὴς τις ἀναφέρει ὅτι παρέστησαν τοὺς «Πέρσας» τοῦ Αἰσχύλου ἐν οἰκίᾳ φαναριωτικῇ.

Ἀπὸ τὴν πρώτην αὐτὴν καὶ πλούσιαν πηγὴν θὰ ἐκχυθοῦν πρὸς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Βασιλίδος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πέρατα τοῦ δουλωμένου Ἑλληνισμοῦ, πρὸς τοὺς διγαλέους πληθυσμούς, αἱ δροσεραὶ διακλαδώσεις τῆς παιδείας. Εἰς τὴν ὑπαιθρον ἐλειπύργει παντοῦ ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τῶν προεστώτων ἢ «δημογερόντων», πὺν ἐκυβερνοῦσαν μαζί μὲ τοὺς ἐπισκόπους τὰς χριστιανικὰς κοινότητας. Κάτοχοι παιδείας οἱ ἐπίσκοποι αὐτοί, συχνὰ συγγραφεῖς ἀξιόλογοι, ἐστόλιζαν, ὅχι σπανίως, τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῶν Χρυσοστόμων, τῶν Γρηγορίων καὶ τῶν Ἀθανασίων, ἀντάξιοι τῶν ἀρχαίων μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Διατηροῦσαν σχολεῖα οἱ ἴδιοι, πολλὰ φορὲς καὶ ἐδίδασκαν αὐτοπροσώπως τὸ ποίμνιόν των. Μικρὰ καὶ ταπεινὰ σχολεῖα κατ' ἀρχὰς προσηρτημένα εἰς τὰς ἐπισκοπὰς, εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, εἰς δὲ τὰ μικρότερα κέντρα εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μοναστήρια, μὲ διδασκάλους τοὺς καλογήρους, ἀνεπτύχθησαν ἔπειτα εἰς «Γυμνάσια», κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος καὶ ἤρχισαν νὰ πολλαπλασιάζωνται.

Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἕναν αἰῶνα μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλειτούργει Ἑλληνικὴ Σχολή, πὺν τὰ μαθήματά της ἐγκαινίασεν ὁ πολὺς Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς· εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, εἰς τὴν Ἀρχίαλον, εἰς τὸ Τούρνοβον, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὸν Ἀθῶν, τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ὅπου ἐλειτούργει ἡ περίφημη «Ἀθωνιάς Ἀκαδημία»· εἰς τὸν Πολύγυρον, εἰς τὴν Νάουσαν, εἰς τὰ Βοδενά, εἰς τὸν Μελένικον, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Καστοριάν, εἰς τὴν Σιάτισταν, εἰς τὴν Σέλιτσαν, εἰς τὰ Γρεβενά, εἰς τὴν Κοζάνην, εἰς τὸ Βελβεντό, εἰς τὸ Μοναστήρι, εἰς τὴν Κλεισούραν,

εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὸ Μέτσοβον, εἰς τὸ Ζαγόρι, εἰς τὴν Κόνιτσαν, εἰς τοὺς Καλαρρύτες, εἰς τὸ Συράκον, εἰς τὴν Ἄρταν, εἰς τὴν Πρέβεζαν, εἰς τὴν Παραμυθιάν, εἰς τὴν Πάργαν, εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον, εἰς τὸ Δέλβινον, εἰς τὴν Δρόβιανην, εἰς τὸ Δελβινάκι, εἰς τὴν Κορυτσάν, εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὅπου ἐλειτούργησεν ἡ «Νέα Ἀκαδημία», εἰς τὴν Λάρισσαν, εἰς τὰ Τρίκκαλα, εἰς τὸν Τύρναβον, εἰς τὴν Τσαρίτσανην, εἰς τὴν Καστανιάν, εἰς τὴν Ἀμπελόκκιν. εἰς τὴν Ραφάνην, εἰς τὴν Μηλιές, εἰς τὴν Ἄγραφα, εἰς τὸ Καρπενήσι, εἰς τὸ Αἰτωλικόν, εἰς τὴν Ρεντίνα, εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐλειτούργει ἡ περιφημος «Παλαμαΐα Σχολή», εἰς τὸν Κάλαμον, εἰς τὴν Βόνιτσαν, εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰ Καλάβρυτα, εἰς τὴν Δημητσάναν, εἰς τὰς Ἀθήνας... ὅπου νὰ στραφῇ κανεὶς θ' ἀντικρύσῃ σχολεῖα νὰ μεταδίδουν τὰ Ἑλληνικὰ φῶτα καὶ νὰ συντηροῦν τὴν μεγάλην ἐθνικὴν παράδοσιν.

Ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐχρειάζοντο πολλὰς σελίδες ἀκόμη διὰ μόνον τὸν κατὰλογον τῶν μερῶν ὅπου ἐλειτούργησαν σχολεῖα, τὸν καιρὸν τῆς σκλαβιάς μας. Θὰ μοῦ ἐχρειάζονταν ἀκόμα ἓνας μέγας τόμος διὰ νὰ καταγράψω καὶ νὰ ἱστορήσω τὴν δοῦσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων εἰς τὰς Μικρασιατικὰς καὶ Ἀφρικανικὰς κοινότητας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Τραπεζοῦντος, τῆς Προύσης, τῶν Μουδανιῶν, τῆς Ἀρετσούς, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Σύμης, τῆς Ἐφέσου, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ νὰ ἐπεκταθῶ ἔπειτα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑπτανήσου, τῆς Κερκύρας, πού εἶχε καὶ Ἀκαδημίαν πολὺν πρὶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τοῦ Γκίλφορντ, ἀπὸ τὸ 1656, τῆς Ζακύνθου, τῆς Λευκάδος, τῶν Κυθήρων θὰ ἔπρεπε νὰ μιλήσω διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, τῆς Ρώμης Ἑλληνοπαίδων φροντιστήριον, τῆς Βενετίας, τῆς Παβίας, τοῦ Λιβόρνου, τῆς Βιέννης, τῆς Πέστης καὶ θὰ ἔπρεπε ἀκόμη ν' ἀναφέρω τὰ σχολεῖα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, τῆς Πάμμου, τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῶν Σποράδων. Καὶ δὲν θὰ ἐτελείωνα, γιὰ τὴν θὰ εἶχα νὰ πῶ πολλὰ διὰ τὸ σχολεῖον τοῦ Ἀβούφ, τῆς Λεοπόλεως, τῆς Πολωνίας, πού ἐλειτούργησε ἀπὸ τὸ 1586 καὶ ὅπου πρῶτον ἐδίδασκεν ὁ Ἀρσένιος ἀπὸ τὴν Ἐλασσόνα, διὰ τὸ σχολεῖον τῆς Θεοδόσιας τῆς Κριμαίας καὶ τῆς Ὀδησοῦ καὶ τοῦ Νίζνι καὶ πρὸ πάντων γιὰ τὴν περιφημὴ Ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου πού ἐλειτούργησεν ἀπὸ τὸ 1698 καὶ ὅπου

ἐδίδαξαν ἄνδρες σοφοὶ ὡς ὁ Γρηγόριος Κωσταντᾶς καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας.

Ἀπὸ τὸν γῦρον αὐτὸν ποὺ ἐπιχειρήσαμεν καλπάζοντες, διὰ νὰ λάβωμεν μίαν συνοπτικὴν, ἔστω ἰδέαν, βλέπομεν ὅτι τὸ Ἕθνος στὴν μεγάλην πνευματικὴν του παράδοσιν ἐζήτησε νὰ στηριχθῇ διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν φοβερὰν περιπέτειαν τῆς δουλείας, διὰ νὰ ἐπιζήσῃ καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν Ἀναγέννησίν του. Μέσα εἰς τὴν παγερὰν καὶ σκοτεινιασμένην νύκτα τῆς σκλαβιάς βλέπομεν ν' ἀχνοφέγγουν, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, πρῶτα μικρὲς ἐστίες φωτῶν, νὰ πολλαπλασιάζονται σιγὰ-σιγὰ, νὰ φουντώνουν, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος πρὸ πάντων, νὰ γίνονται γαλαξίαι ὁλόκληροι, ποὺ ἄρχιζαν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς αὐλὰς τῶν παραδονναβίων Ἑγεμονιῶν, ἀνέβαιναν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παροικίας τῆς Ρωσσίας, ἀπλώνοντο εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μάυρην θάλασσαν, κατέβαιναν εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Ρούμελην, εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὸ Ἴόνιον, εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ περιέβαλαν τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσογείου.

Ἀπὸ τὴν ἀναζωογόνησιν αὐτὴν τῆς ἐθνικῆς πνευματικῆς παραδόσεως ἐξεπῆδησαν ὑπέροχοι καὶ μαρτυρικοὶ ἀπόστολοι παιδείας καὶ ἐλευθερίας, ὡς ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, ἀλλὰ καὶ πάμφωτοι μορφαὶ προεπαναστατικῆς πνευματικῆς ἡγεσίας ὡς ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Χωριατόπαιδο, ἀπὸ τὸ Μέγα Δέντρο τοῦ Ἀποκούρου τῆς Αἰτωλίας, υἱὸς πτωχοῦ ὕφαντοῦ ὁ Κοσμᾶς, ἀπὸ μαθητῆς τοῦ διάκου Ἀνανία, τοῦ Δερβιζάνου καὶ τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, εὐρέθη σπουδαστής τέλος τῆς «Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας», τὴν ὁποίαν ἀνέφερα ἤδη, ὅπου εἶχε δύο σπουδαίους διδασκάλους, τὸν Μεσολογγίτην Παλαμᾶν εἰς τὰ γραμματικὰ καὶ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν εἰς τὰ φιλοσοφικά. Ἱερομόναχος, ἀμέσως ἔπειτα εἰς τὴν μονὴν τῆς Φιλοθέης, οἰστρηλατημένος ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον καὶ βαθύτατα πονῶν διὰ τὴν δουλείαν τοῦ Γένους, ἀνέλαβε κολοσσιαίαν ἐθνικὴν δρᾶσιν μὲ διπλοῦν σκοπόν: Ν' ἀποσοβήσῃ τὸν ἐπαπειλούμενον ἐξισλαμισμὸν τῆς Ἑπείρου καὶ νὰ ἰδρῦσῃ παντοῦ, ὅπου δὲν ὑπῆρχον, ἐστίας φωτισμοῦ διὰ τὰ παῖδια τῶν ραγιάδων, καὶ τὸ φῶς τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τοῦ Ἑθνους. Τοὺς ἐπέτυχε καὶ τοὺς δύο, πληρώσας τὸν ἐκπληκτικὸν θρόμβόν του μὲ μαρτυρικὸν θάνατον.

Τὰ ὅπλα του, εἰς τὴν ἡρωϊκὴν του ἐξόρμησιν, ποὺ ἤρχισε κατὰ τὰ 1760, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Ἡπειρον, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰς Ἰονίους, ἦσαν ἕνας μεγάλος ξύλινος σταυρός, ποὺ ἐστήνετο εἰς τὸ ὑπαιθρον, γιὰτὶ πάντα εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐκήρυσσεν, ἐπειδὴ πονθενὰ δὲν ὑπῆρχεν αἴθουσα ἢ ἐκκλησία, ἢ ὁποία νὰ χωρῇ τὰ πλήθη ποὺ ἔτρεχαν εἰς τὸ κήρυγμά του — ἕνας ξύλινος σταυρός, ποὺ ἔμενε καρφωμένος κάθε φορὰ εἰς τὸ σημεῖον ποὺ ἐστήνετο γιὰ νὰ ἐνθυμίζῃ τὴν διέλευσίν του — καὶ ἕνα θρόνι, ὅπου ἀνέβαινε γιὰ νὰ ὁμιλήσῃ καὶ, πρὸ πάντων, ἢ φλογερῇ καὶ χειμαρρῶδης εὐγλωττία του, ποὺ ἠλέκτριζεν, ἐνθουσίαζεν, ἀνύψωνε καὶ παρέσυρε τ' ἀκροατήρια. Τὸ μυστικὸν τῆς κολοσσιαίας ἐπίτυχίας του ἦταν ἡ γλώσσα του, ζωντανή, καθαρὰ δημοτικὴ, ποὺ τὴν μετεχειρίζετο μ' ἀπόλυτην ἐλευθερίαν καὶ δεξιότητα, σὰν γνήσιο παιδί τοῦ λαοῦ, τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀληθινὰ χριστιανικὰ νοήματα, ποὺ εἶχε τὴν τέχνην νὰ ἐκλαϊκεύῃ, καὶ τέλος ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἀκτινοβόλος προσωπικότης του, ποὺ ἐπεβάλλετο εἰς τὰ μεγάλα πλήθη, τὰ ὁποῖα τὸν ἤκουον ὡς νέον Ἀπόστολον καὶ Προφήτην.

Καὶ ὅχι μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἤκουον μ' ἐνλάβειαν καὶ κατάνυξιν καὶ εἶχε θαυμασιὰς πασάδες, ποὺ τὸν ἐπροστίτεναν — ἕνας μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἐδώρησε καὶ πολυτελέστατον θρόνι γιὰ τὸ κήρυγμά του, ὃ δὲ φοβερός Ἀλῆ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ ὁποίου ὁ Κοσμάς εἶχε προφητεύσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνοδὸν, τὸν ἐλάτρευε τόσο, ὥστε, ὅταν, κατόπιν διαβολῶν καὶ ποίων σκοτεινῶν ἐμπόρων καὶ τοκογλόφων καὶ τῆς ἐπίτηδες παρεξηγημένης διαταγῆς ἐνὸς Τούρκου διοικητοῦ τὸν ἐθανάτωσαν, διέταξε νὰ κατασκευάσουν ἀργυροῦν ὁμοίωμα τῆς κεφαλῆς του καὶ ὅταν τοῦ τὴν παρουσίασαν, τὴν ἔψαυσε τρεῖς φορὲς μὲ τὴν γενειάδα του, δεῖγμα βαθυτάτου σεβασμοῦ. Κι' ἐπειδὴ δὲν ἤρесе καθόλου εἰς τοὺς Μουσουλμάνους ἢ ἐκδήλωσις αὐτῇ, ἐστράφη καὶ τοὺς εἶπε :

— Φέρε' τε μου ἕναν Μουσουλμάνο σὰν αὐτὸν τὸν Χριστιανὸν νὰ τοῦ φιλήσω καὶ τὰ πόδια !

Τὸν Κοσμᾶν παρηκολούθουν εἰς τὴν θυελλώδη πορείαν του καὶ τὰ φλογερὰ κηρύγματά του, τὰ ἐρερτήρια σαλπίσματα τῶν ψυχῶν, πλήθος ἐ-

ρέων καὶ μοναχῶν, οἱ ὅποιοι διεσκορπίζοντο ἔπειτα εἰς τὰς περιοχάς των, ἐκήρυσσαν κατὰ τὸ πνεῦμά του καὶ ἐκαλοῦσαν τοὺς προεστούς, τοὺς «δημογέροντας καὶ τοὺς κατοίκους νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἵδρυσιν σχολείων. Κι' ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ ἀληθινὸν θαῦμα, ὅτι, εἰς τὰς τριάντα ἐπαρχίας, ποὺ ἐκήρυξε, κατώρθωσε νὰ ἰδρῦσῃ διακόσια κοινὰ (δημοτικά) σχολεῖα καὶ τριάντα ἀνώτερα, τὰ ὅποια ὀνομάζει «Ἑλληνικά».

Ἀπὸ τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς ἐθνικῆς πνευματικῆς παραδόσεως ἐξεπήδησε, γιὰ νὰ εἰσφέρῃ τὸν μόχθον του καὶ τὰ μεγάλα ὁράματά του, ὁ ἔθνομάρτυς Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς. Διδαχθεὶς ἀπὸ τὸν ἱερέα τοῦ χωριοῦ του τὰ πρῶτα γράμματα, φοιτήσας εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς καὶ τῶν Ἀμπελακίων, διδάξας ὁ ἴδιος ἔπειτα εἰς τὸ χωρίον Κισσός, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ σπλάγχχνα μέσα τοῦ λαοῦ, γιὰ τὴν μεγάλην καὶ ἱστορικὴν περιπέτειαν, ποὺ ἀπεκορυφώθη εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Καλὲ - Μεγντάν.

Ἀπὸ τὰς ἰδίας ἐθνικὰς πηγὰς ἐξεπήδησεν ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ πατριωτικὴ μεγάλη φυσιογνωμία τοῦ ἐθνοδιδασκάλου Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Τὰ φιλολογικὰ του ἔργα τὸν ἀποθανάτισαν στὸν κόσμον τῆς Ἐπιστήμης καὶ τὰ πατριωτικά του διδάγματα καὶ οἱ συμβουλές του συνετέλεσαν στὸ μεγάλο κίνημα τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ τὸν κατέταξαν στοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ἀπὸ τὸ σχολεῖο τῆς Σμύρνης ἐξεκίνησε γιὰ τὴν ὑπέροχην σταδιοδρομίαν του.

Πρὶν τραβήξῃ τὸ σπαθὶ στὸ Δραγατσάνι ὁ Λαοσάνης, ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ἱεροῦ Λόχου, εἶχε γράφει τὸν «Ἀρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα» ἔργον θεατρικόν, μὲ τὴν ψυχὴν γεμάτη Ἑλλάδα. Κι ὁ ἱερὸς Λόχος ἄλλο δὲν ἦτανε παρὰ λουλούδια τρυφερά τῆς Ἐθνικῆς παιδείας, ποὺ ἐθέρωσε τὸ σπαθὶ τῶν Σπαχήδων. Πρὶν καβαλλικέψῃ τ' ἄλογο, σιτὴ Μάνη, γιὰ ν' ἀνεβῇ στὴν Καλαμάτα, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκάθισε μαθητὴς στὸ σχολεῖον τοῦ Μαρτελάου στὴν Ζάκυνθον. Καὶ πρὶν ὁ Παπαφλέσσας βάλῃ φωτιὰ στὸ Μοριᾶ εἶχε γίνῃ μαθητὴς τοῦ Αἰνιᾶνος, ποὺ ἤνοιξε στὰ θαμπωμένα μάτια του τοὺς πνευματικούς θησαυροὺς τῆς μεγάλης ἐθνικῆς παραδόσεως.

Τὸ πνεῦμα ἐτοίμασε τὸ Εἰκοσιένα μ' ἐπίμονην καὶ πολυχρόνιαν καλλιέργειαν, στηριγμένο ἀπόλυτα στὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν. Τίποτα τὸ ξενικόν.

Παρεξηγοῦν (κι ἀδικοῦν) τὸ μεγάλο ἐθνικὸν ποίημα ὅσοι τὸ νομίζουν ἀντί-
 λαλον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Κι' ὁ βαθύτατος Σολωμὸς λαμπρὰ τὸ
 εἶδε, ὅταν ἐχαιρέτισε τὴ Δευτεριά, «ἀπὸ τὰ κόκκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλή-
 νων τὰ ἱερά». Ὁ ἀγῶνας ὁλόϊσα ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν αἰωνόβιον ἐλληνικὴν πα-
 ράδοσιν. Καμμιά ὁμοιότητα δὲν ἔχει μὲ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἐκεῖνη
 ἦταν κοινωνική. Τὸ Εἰκοσιένα δὲν μπαίνει μὲ κανέναν τρόπον στὸ σχῆμα
 τῶν ταξικῶν ἀγώνων. Εἶναι κίνημα καθαρὰ ἐθνικόν. Μιὰ φυλὴ ἀνώτερη,
 ὑπερήφανη καὶ γενναία συνεχίζει τὴν ἡρωϊκὴν τῆς παράδοσιν τῆς λευτεριᾶς
 καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, τσακίζοντας μ' ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον,
 τὸ ζυγὸν τῆς σκλαβιάς. Ξαναφτιάχνει Μαραθῶνες καὶ Σαλαμῶνες καὶ γίνεται
 παράδειγμα σ' ὅλους τοὺς λαοὺς, ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλο.
 Δημιουργεῖ νέον Διεθνὲς Δίκαιον, στεργιῶνοντας τὴν «ἀρχὴν τῶν ἐθνοτή-
 των». Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐστάθηκε ἀντικληρικὴ, τὴν σημαίαν τοῦ Εἰκο-
 σιένα κρατεῖ ἓνας δεσπότης. Καὶ τὸ ράσο του εἶναι σύμβολο διπλό: Θρη-
 σκεία καὶ παιδεία — Χριστιανισμὸς καὶ ἑλληνισμός.

Σὰν καθαρὸν δημιουργημα πνεύματος — καὶ μάλιστα τέτοιον πνεύμα-
 τος — τὸ εἶδαν ὅλες οἱ πνευματικὲς κορυφὲς τοῦ κόσμου. Κ' ἐξεσηκώθηκαν,
 τὸ ἐχαιρέτισαν καὶ τὸ συνέτρεξαν, τὸ ὕμνησαν καὶ πολλοὶ ἐθυσιάστηκαν
 γι' αὐτό. Γιατὶ δὲν ἦταν ὑπόθεσις πολιτικὴ ἐνὸς λαοῦ, ἀλλὰ κίνημα πανανθρώ-
 πινῆς σημασίας. Νεκρανάστασις τῆς Ἑλλάδος, ὅλων τῶν ὑψηλῶν ἀξιῶν, ποὺ
 κλείνει μέσα τῆς ἡ ἐθνικῆς μας παράδοσις. Ἦταν ἡ φωνὴ αὐτῆς τῆς ἀθάνα-
 τῆς φυλῆς, ποὺ ἐκαλοῦσε τὰς συνειδήσεις εἰς ἀγῶνα γιὰ τὰ αἰῶνια ἐκεῖνα
 ἰδανικά, τὰ ὅποια ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἠθέλησε νὰ καταπνίξῃ. Αἱ τρομεραὶ
 ὁμοβροντίαι τῶν πυροβόλων τῶν ἠρωμένων στόλων εἰς τὸ Ναυαρίνον ἦτο ἡ
 σφραγὶς τῆς νίκης τοῦ πνεύματος ἐναντίον τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς
 βίας.

Μετὰ τὴν περίλαμπρον αὐτὴν νίκην, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ
 κανεὶς ὅτι ἡ ἡττηθεῖσα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα βία θὰ ἐπιχείρῃ νέαν, ὠμὴν καὶ
 ἀπροκάλυπτον, ἐμφάνισίν τῆς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου καὶ μάλιστα μετὰ
 ἕναν παγκόσμιον πόλεμον ποὺ συνέτριψε τὰς δικτατορίας ἐκ τῶν κάτω;
 Ἐκπληκτοὶ ἀντίκρουσαν οἱ λαοί, οἱ χύσαντες ποταμοὺς αἱμάτων γιὰ τὴν ἐπι

κράτησιν τοῦ πνεύματος, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τοὺς νικητὰς νὰ ἐμποτίζωνται ἀπὸ τὸ κακὸν ἐκεῖνο ποὺ συνέτριψαν, καὶ τὴν ἀναβίωσιν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας εἰς τὴν συνεννόησιν τῶν νικητῶν, ὅπως ἐφαρμόσουν τὰς ἀνελευθέρους ἀρχάς της εἰς πᾶν αἴτημα τῶν ἀποικιῶν πρὸς αὐτοδιάθεσιν.

Ἄλλ' ἐὰν ἄλλοι ὑπέκνυψαν εἰς τὴν ἀδόκητον αὐτὴν ἀναβίωσιν τῶν μεθόδων τῆς βίας, ἡ αἰωνία Ἑλλάς, ἡ Ἑλλὰς τῶν ὑψηλῶν καὶ ἡρωικῶν παραδόσεων, ἡ Ἑλλὰς τοῦ 21, ποὺ ἔχει ἀναστηθῇ ὁλοζώντανη εἰς τὰ βουνὰ τῆς Κύπρου, ὕψωσε τὸ ἡθικὸν ἀνάστημά της καὶ ἀνέλαβεν, ὅπως πάντοτε, εἰς τὴν τρισχιλιετῇ ἱστορίαν της, καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν της καὶ διὰ τὸν κόσμον ὁλόκληρον, τὸν ἄνισον ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ τὴν ἡθικὴν ὑπερφυλίαν τὴν ὕλικήν ὑπεροπλίαν.

Τὴν ἱερὰν αὐτὴν στιγμήν, ποὺ δεξιούμεθα καὶ στεφανώνομεν τὸν ἐθνικὸν ἥρωα ὁ ὁποῖος συνώψισε τὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Κυπριακὴν νεολαίαν νὰ ἐνδυνῇ κατάσαρκα τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἀρετὴν καὶ νὰ καταπλήξῃ τὸν κόσμον μὲ τὰ κατορθώματά της, μὲ δίκαιαν ὑπερηφάνειαν, θὰ ἀναφέρω ὅτι ἡ πρώτη φωνὴ ποὺ ἠκούσθη ὑπὲρ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγῶνος, πρὶν καταφύγῃ μάλιστα εἰς τὴν αἵματηρὰν φάσιν του, ὑψώθη ἀπὸ τὴν αἰθουσαν αὐτὴν. Ὑψώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 8^{ης} Ἰουνίου 1950, ὅταν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε φθάσει Κυπριακὴ πρεσβεία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κυρηναίας καὶ Κυπριανοῦ. Ἐνῶ τὸ Κράτος ἀμφιταλαντεύετο, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν δεχθῇ, ἡ Ἀκαδημία τῆς ἔνευσε νὰ παρασταθῇ ἀπρόσκλητος δῆθεν καὶ κατὰ τύχην νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὸν Πρόεδρον, διὰ νὰ λάβῃ ἀφορμὴν νὰ τὴν προσφωνήσῃ καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ ἀπερίφραστος ἡ γνώμη τοῦ Ἰδρύματος. Ἡ Ἀκαδημία δὲν εἶναι σχολεῖον διπλωματίας, ἀλλὰ ἱερὸν Ἀληθείας καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς, ὁ τότε προεδρεύων ἀγαπητὸς συνάδελφος καὶ Γεώργιος Μαριδάκης εἶπε μετὰ τὰ ἄλλα τὰ ἑξῆς ἀξιωμακόμενα :

« Πάντες ἡμεῖς οἱ στεγαζόμενοι εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτὴν αἶθουσαν, ἀναζητοῦντες εἰς τε τὰ φυσικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα τὰς πρώτας αὐτῶν αἰτίας καὶ τὴν βαθυτέραν των οὐσίαν, πιστεύομεν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν

καί, προπαντός, εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου. Τὸ δίκαιον ἐξωραΐζει τὴν ζωὴν, διότι μόνον πρὸ τῆς δυνάμεως τοῦ δικαίου σταματᾷ καὶ κάμπτεται πᾶσα καὶ ἡ μεγαλυτέρα ὑλικὴ δύναμις. Ὁ μεγαλοφνέστερος χειριστὴς τῆς ὑλικῆς δυνάμεως, ὁ Ναπολέον, ἠγαγκάσθη ἐν τέλει νὰ ὁμολογήσῃ: Γνωρίζετε τι με ἐξέπληξε περισσότερο εἰς τὸν κόσμον αὐτόν; ἡ ἀδυναμία τῆς ὑλικῆς δυνάμεως. Εἰς τὸν κόσμον δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνον δύο πράγματα: τὸ ξίφος καὶ τὸ πνεῦμα». Τελικὸς ὅμως καὶ ὀριστικὸς νικητὴς εἶναι πάντοτε τὸ πνεῦμα.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τοῦ ξίφους καὶ τοῦ πνεύματος εἶναι ὁ αὐτός, τόσον ὅταν ἔναντι τοῦ δικαίου παρατάσσεται ἡ ὠμὴ βία, ὅσον καὶ ὅταν ἀντίπαλον τοῦ δικαίου προβάλλει τὸ πολιτικὸν συμφέρον, ὅπως ἀπέδειξεν ὁ Θουνυδίδης εἰς τὸν ἀθάνατον διάλογον μεταξὺ Μηλίων καὶ Ἀθηναίων. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, εἰς τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ δικαίου καὶ πολιτικοῦ συμφέροντος, καταδεικνύεται ἡ ὑπεροχὴ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν.

Εἰς αὐτὴν κατεδείχθη καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Γλάδστωνος, ὅταν ἐπροωτοστάτησεν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ κ. Μαριδάκης ὑπέμνησεν ὅτι καὶ ὁ Δισραέλι δὲν ὑστέρησε διόλου. «Ἡ ὑλικὴ δύναμις, καταθλίβουσα καὶ πιέζουσα, ἐπροχώρησεν πρὸς Νότον καὶ ἀντίκρουσε τὰς ὥραιάς μας θαλάσσας. Ἀπέναντι τῆς ὑλικῆς αὐτῆς δυνάμεως δὲν ὑπῆρχε παρὰ τὸ πνεῦμα τῶν αἰώνων. Εἰς τὸ ξίφος ἀντετάχθη καὶ πάλιν ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος. Αἱ Ρωσικαὶ στρατιαὶ ἐπέστρεψαν πρὸς Βορρᾶν, ὁ δὲ Βρεττανικὸς στόλος ἐνεφανίσθη ὡς ἀπλοῦς μεσεγγυοῦχος εἰς τὴν Κύπρον. Καὶ κατέληξεν ὁ τότε προεδρεύων εἰς τὴν προφητείαν αὐτήν: «Καὶ ἔρχεται τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, διότι πιστεύομεν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, πιστεύομεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλλάδος, πιστεύομεν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ὅχι μόνον ὡς δημιουργόν, ἀλλὰ καὶ ὡς φρουρὸν τῆς Εὐρώπης».

Ἦρθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Ἡ προφητεία ἐκπληροῦται. Ἐνώπιόν μας ἔχομεν σήμερον τὸν ἐθνικὸν ἥρωα, ποὺ μὲ ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον ἐδημιούργησε τὴν φλογερὰν ἄλυσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν λύσιν.

Ἐθνικὲ ἥρωα, ἀντιστράτηγε Γεώργιε Γρίβα, Διγενῆ!

Μὲ βαθυτάτην συγκίνησιν, πὺν εἶναι συγκίνησις καὶ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος καὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου τῆς αἰθούσης ταύτης, σᾶς ἀνακοινῶ ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν σᾶς ἀπονέμει τὸ Χρυσοῦν Μετάλλιον αὐτῆς, τὴν ὑψίστην τιμὴν ἐξ ὅσων διαθέτει. Βραβεύει δι' αὐτοῦ ὅχι μόνον τὸν θρυλικὸν ἥρωα καὶ τὸν ἀπροσπέλαστον νικητὴν ἐνὸς μεγάλου, ἱεροῦ, δυσκολωτάτου καὶ τραχυτάτου ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπνευσμένον ὀργανωτὴν του, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ ὑψηλοῦ παραδείγματος, τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν του καὶ τῶν σοφῶν συμβουλῶν του, ἀνύψωσεν εἰς τὸ βάθρον ἀητιτήτων ἡρώων, μειράκια καὶ παρθένους, πὺν κατήσχυναν τὰς μυριάδας τοῦ στρατοῦ μιᾶς κραταιᾶς αὐτοκρατορίας.

Δὲν ἐπιτόγησαν πρὸ τῆς ἀγχόνης, τὴν ὁποίαν κατὰ συστοιχίας ἔστησαν οἱ δῆμιοι τῶν τυράννων. Δὲν ἐκάμφθησαν ἀπ' τὰ ἀστυνομικὰ μαρτύρια τῶν ἐπιστημόνων τῆς βίας. Δὲν ὀλιγοψύχησαν ἀπὸ τὰς σκληροτάτας στερήσεις τῶν στρατοπέδων συγκεντρώσεως, ἀλλ' ἀπὸ τὰ μαθητικὰ θραυὰ ἐρρίφθησαν μὲ παράφορον ὀρμὴν εἰς τὸν στίβον τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ἄλλοι γὰρ νὰ δρέπουν τὴν δάφνην τῶν ἀπιδάνων νικῶν καὶ ἄλλοι, μόλις προλαβόντες ν' ἀρχίσουν νὰ ζοῦν, γὰρ νὰ παραδώσουν τὴν ζωὴν των μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν κατάνυξιν πρωτοχριστιανῶν μαρτύρων εἰς τὰς χεῖρας ἀπαισιῶν δημίων.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα ἔργον, ἀνώτερον ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο, ὅτι ἐδείξατε τὴν ὑπαρξιν νεωτέρας Ἑλλάδος, πιστῆς εἰς τὰς κλασσικὰς παραδόσεις της, σφριγηλῆς καὶ ἀκμαίας, ἱκανῆς νὰ ὑπερακοντίζη τὰς ὑψηλοτέρας σιγμὰς τῆς τρισχιλιετοῦς ἱστορίας της.

Ἐθνικὲ ἥρωα, ἀντιστράτηγε Γεώργιε Γρίβα, Διγενῇ!

Τὸ ὄνομά σας θὰ μείνη ἀθάνατον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἥρωος Διγενῆ, τὸ ὁποῖον τόσον εὐστόχως ἐδανείσθητε διὰ νὰ καλύψετε τὸ ἰδικόν σας, προσεθέσατε νέαν ἄφθιτον αἵγλην. Ἡ ἐποποιία πὺν ἐγράψατε μὲ τοὺς νεαροὺς συντρόφους σας πὺν ἐπλαستουργήσατε, ὑπερέβη κατὰ πολὺν τὸ ἔπος τῶν Βυζαντινῶν ἀκριτῶν. Ἀν ἐκεῖνοι ἐμάχοντο εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου καὶ τὰς στενωποὺς τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἀντιταύρου, πρὸς τοὺς Πεχλεβάν, τοὺς τρομεροὺς ἱππεῖς τῶν Περσῶν, τοὺς εἶχαν ἀντίκρου των καὶ δὲν ὑστέρουν οὔτε εἰς ὅπλα, οὔτε εἰς

ἀριθμὸν. Ἀλλ' ἐσεῖς καὶ ἡ φούκτα τῶν νεαρῶν συντροφῶν σας, ἐπὶ τέσσερα χρόνια ἡγωνίσθητε περικυκλωμένοι πανταχόθεν ἀπὸ τὰς μυριάδας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Ἠκούετε εἰς τὰ κρυσφήγετά σας τὰ βήματα τῶν ἐχθρῶν νὰ προσεγγίζουν. Ἐζήσατε τὴν τετραετῇ ἀγωνίαν τῶν ἀδιακόπων ἀνιχνεύσεων τῶν ἀναρριθμύτων ἀντιπάλων σας, ἔτοιμοι, μὲ τὸν δάκτυλον εἰς τὴν σκανδάλην τοῦ ὅπλου, νὰ στρέψετε τὴν κάννην πρὸς τὸν διώκτην σας ἢ πρὸς τὸν κρόταφόν σας, ἂν ἡ ἄμυνα δὲν ᾔτο πλέον δυνατή. Καὶ δὲν διεκόπτετο ἡ ἀγωνία αὐτή, παρὰ μόνον ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας θυελλώδεις ἐξορμήσεις, τῶν ὁποίων τὸ σύνθημα ᾔτο: «μάχη καὶ θάνατος».

Ἡ Ἑλλὰς σᾶς εὐγνωμονεῖ, ὅτι ἐκερδίσατε πρὸς δόξαν τῆς τὴν δάφνην εἰς τὸν ὑπεράνθρωπον αὐτὸν ἀγῶνα. Οἱ δὲ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ὅλον τοῦ κόσμου σᾶς χαιρετίζουν μὲ μυριόστομον ἰαχήν, ὡς πρωτοπόρους μιᾶς ἀνθρωπότητος ποὺ θὰ λειώσῃ τὰς ἀλύσεις τῆς εἰς τὰς φλόγας τῆς δικαιοσύνης...

